

VATHY ZSUZSA

Bolgár kalauzom

„Ezt el kell mesélnem nektek, szólta Esti Kornél.”

Két éve keresek valakit, aki el tudja mondani, mire képesek a vasutasok, ha szolidárisak egymással. Ha okuk van rá, hogy összedolgozzanak. Forradalomban, vagy a forradalmat követő vészkorszakban, diktatúrákban. El tudnak-e rejteni néhány embert, akit egy csapat rendőr le akar tartóztatni? Át tudják őket segíteni egy másik városba, másik országba? Haza tudnak juttatni egy beteget, aki a nevét se tudja megmondani?

Számba vettem az ismerőseimet, ki jártas közülük a vasutas szakmában? Kinek volt mozdonyvezető, fűtő, állomásfőnök az apja, gyerekkorában kit vitt el magával szolgálatba? Senkit. Mit csináljak?

Úgy hozta a véletlen, hogy nemsokára összetalálkoztam egyik volt osztálytársammal. Neki ne volna vasutas ismerőse? Főfelügyelő volt, most ment nyugdíjba, nem az életkora miatt, hanem mert megbetegedett. A neve nem jut eszébe, de tudja hol lakik. Elvisz hozzá., csak előbb beszél vele, és elmagyarázza, mit szeretnék tőle hallani.

Így lett. Néhány nap múlva egy közeli kisváros egyik lakótelepére érkeztünk. A kocka ház első emeletén kályhánál is szélesebb ember nyitott ajtót, göndör haja volt, és minden sok volt rajta, mint egy kövér óriáson. Magas szárú cipőjébe nem fért bele a lába, a fűző a két alsó lyukat tudta csak összefogni, széles bokája majdnem a földre ért.

De ez az ő baja volt. Az enyém meg az, hogy nem értettem, mit mond. A szája mozgott, de mintha nem a torkán, hanem egy darálón jöttek volna ki a szavak. A hang nemhogy formát kapott volna a szájában, hanem a fogai, a gégeje csíkokká szeletelte őket, a csíkokat pedig a nyelve kinyújtotta, föltekerte.

Osztálytársam azt mondta, akkor ő most magunkra hagy bennünket, beszéljünk meg mindent, tisztázzuk, amit kell, ő egy óra múlva visszajön értem. És mintha minden a legnagyobb rendben volna, ránk csukta az ajtót.

A vasúti főnök a fejére mutatott, pontosabban a halántékára, azután a szájára, közben szüntelenül beszélt, s én anélkül, hogy egy szót is értettem volna a zakatolásból, selypegésből, csapágy-zörgésből, arra jutottam: nemrég agyvérzést kaphatott, vagy érgörcsöt, talán a halántéka táján megpattant egy ér, egy kis vér-

ömleny keletkezett, ott is maradt, azért nem tudja érthetően mondani a szavakat. De majd figyelem a száját, az arcát, az állkapcsát, és talán rájövök, mit akar mondani.

A férfi, akitől azt szerettem volna megkérdezni, a vasutasokat milyen íratlan megállapodás köti, mit mer megtenni egy szolgálatban lévő kalauz, fűtő, mozdonyvezető, ha el kell rejteni egy embert, akit megvádolnak például azzal, hogy illegális hírszerzéssel, ipari kémkedéssel foglalkozik, hogy rejtjeles üzeneteket közvetít, hogy összeesküvést szervez a demokratikus rend megdöntésére, s mind-ebből egy szó sem igaz; szóval, mit csinál ilyenkor a vasutas, aki segíteni akar, nem a „demokratikus” hatalomnak, hanem a kiszemelt áldozatnak? De ha főfelügyelő úrral nem történt hasonló, nem baj, az is jó, ha elmesél egy-két történetet, amit az idősebb kollegáktól hallott.

A férfi bevezetett egy szobába, közben mintha azt mondta volna, hogy „tess-tesstess”, a szobában kinyitott egy szekrényt, és óriási várakozással nézett rám. A szekrényben semmi más nem volt, csak egy falra szerelt vasúti sín. Negyvenhárom kilót nyomott, de ezt vendéglátóm beszédéből sosem találtam volna ki, a sín mellett volt egy cédula, mint a múzeumokban a képek, szobrok alatt, arról olvastam le, hogy egy méter hosszú és negyvenhárom kiló. Hat óriási anyacsavar tartotta egybe a sínt – mert nem egy darabból volt, hanem többől –, és a szélén egy fémből készült római szám díszelgett.

A főfelügyelő lakása a régi, lakótelepi lakások vidéki változata volt, a folyosó burkolata, a konyha köve olcsó, a csapok, kilincsek még olcsóbbak, a szobák műanyag padlója kék, mint a zománc vödörké. A bejárattal szemben, az előszoba falán viszont volt valami, ami sehol másutt nem lehetett volna, csak itt: egy több, mint száz éves ütköző.

Fából készült, ahogy a vasúti kocsik is valamikor, feketére, zöldre volt festve, faragott akantuszlevelek és aranyozott indák díszítették. Olyan volt, mint egy antik oszlopfő, nem tudtam levenni a szemem róla. Az egykori vasutas megsimogatta, és – most minden szavát megértettem –, lassan, áhítattal azt mondta: Mezőberény, Csaba, Kétegyháza, Lökösháza, Kurtics, Arad.

Majdnem kicsordult a könnye, és mire észrevettem magam, nekem is. Azután egy képre mutatott, gróf Mikó Imre közmunka-és közlekedési miniszter volt rajta, majd egy térképre és hosszan, izgatottan beszélni kezdett.

Miből jöttem rá, magam se tudom, hogy a Pozsony, Moson, Csorna, Pápa között tervezett, de soha meg nem valósult vasútvonalról beszél? Tudni kell, mondta, hogy megkülönböztetünk nemzetközi, országos és helyi vonalakat. Ezen belül vannak fővonalak és mellékvonalak. A kicsiknek a kanyarodási sugara kisebb, jelző berendezései egyszerűbbek, és a legnagyobb sebességük nyolcvan kilométer lehet.

Miután ezt elmondta, nyílt az ajtó és belépett egy asszony, a főfelügyelő felesége. Újságokat árul az állomáson, mondta, ilyenkor délben bezár és ebédet hoz

a férjének. Letett az asztalra egy ételhordót, férje csak a kezével intett, hogy hagyja, majd ő megmelegíti, most különben sem éhes. Az asszony magunkra hagyott bennünket, mi pedig bementünk egy kis szobába. Itt íróasztal és könyvespolc volt, az asztalon egy Olympia írógép. Az óriás egy stokedlira ült, engem a karos-székre ültetett, és cinkos mosollyal a kezembe adott egy könyvet, mint aki beavat valamibe.

Izgatott lettem, és ilyen címek jártak a fejemben, „Példa a vasutasok bajtársi segítségére”. „Egy forgalmista naplója a nehéz időkben.” – Ehelyett a sárga, puha borítójú könyvecske címlapján ezt olvastam: „A hazai gőzmozdony gyártás története”.

A könyvet az ölembe ejtettem, vasutas ismerősöm pedig rámkacsintott. Érti ő a meglepetésemet, hoggye értené! Rajta kívül kinek van ilyen könyve? Mutató ujjával döfködni kezdte a címlapot: nézzem, nézzem, majd kinyitotta, és kövér ujját az első oldalra tette. Ha a felolvasást nem is értettem, saját szememmel is meggyőződhettem róla: 1871-ben kezdtünk el foglalkozni a gőzmozdonyokkal, a hetedik darab már hazai tervezésű volt, és 1878-ban elnyerte a párizsi világkiállítás nagydíját!

Ez igen, mondtam, és zavaromban lesütöttem a szemem. Miért, hogy eddig erről sohase hallottam?

Vasutas barátom gurgulázó, boldog nevetést hallatott, majd elővett egy másik könyvet. Ennek borítóján az állt: „Utasítások az élőállatok és a hullák fuvarozására.” Előbb a könyv tartalomjegyzékét mutatta meg, majd kinyitotta egy fejezetnél és olvasni kezdte. Mint egy megáradt patak, úgy folytak ki a szájából az utasítások.

„Hullaküldeményt az állomás helyiségeiben elhelyezni, tárolni nem szabad. Minden hullát koporsóba kell csomagolni és azt egy fatartályba (ládába) tenni, olyan szorosan, hogy el ne mozdulhasson.”

Ettől a mondattól és a vasutas elragadtatott arcától hirtelen harag fogott el. – Hogy mozdulna el egy hulla? – kiáltottam. – Fölkel? Fölül? Kinyitja a láda tetejét? Micsoda szemérmesség ez?

A főfelügyelőt mintha méltóságában sértették volna meg. Nem azért haragudott meg, mert rosszul értelmeztem a mondatot – a koporsót kell szorosan elhelyezni, nem a hullát – hanem azért, mert kétségbe mertem vonni az *Utasítások* helyességét!

Mély, gurgulázó hangon tudtomra adta, hogy ilyent még soha senki nem mondott neki. Senkinek nem fordult meg a fejében, hogy az utasítást bírálja. A vasútnál nincs rossz utasítás!

Kivette a kezemből a füzetet, felolvasott belőle. Hangok jöttek ki a száján – most gömbölyű, fodros csíkok voltak a szavak, néha hurkák, máskor mintha egy torkában lapuló kígyó sziszegett volna felém.

Közben lapozott, újra orrom alá dugta a könyvet, a tenyere hátával csapkodta és gurgulázó hangon tudatta velem, hogy „akadály esetén a hullaküldeményt egy félreeső vágányra kell állítani és a címzettet táviratilag értesíteni.” – Fogadok, erről sem hallottál, ugye nem, kérdezte a szeme? Hangja pedig fölényes volt, mintha tudomásomra akarná hozni, hogy ő régóta tudja ezt is, és mennyi mindent még, és ha van valami észrevételem, rajta, tessék, ne tartsam magamban, de számárságokat ne mondjak!

Hallgattam, olyan arccal néztem a levegőbe, mint aki nem akarja, hogy olvasanak a gondolataiban. Pedig csak elcsüggedtem. Hiába jöttem ide, ahogy hiába mentem el, egy másik városba, az idős vasutashoz is. Ő nagyot hallott, és bár a családja segített a kérdéseimet tolmácsolni, sose arra válaszolt, amit tudni szerettem volna. Furcsa módon, ő is a halottakat emlegette, csak egészen másképpen. Azt mondta, a háború után annyi hullát szedtek föl a sínek mellől, mint máskor soha. Öngyilkosok hulláit. – Csóválta a fejét –, az ördög tudja, mondta, miért akart a háború után annyi ember meghalni? Reggel összeszedték a hullákat, bizony, azzal kezdődött a nap.

Vendéglátóm eközben megenyhült, egy másik helyen nyitotta föl a könyvet, és hadarni kezdett. A lap tetején ez állt: „Futástechnikai konferencia.” Hogy erről beszélt, vagy valami másról, nem tudom, szavai, mintha egy nagy folyó hömpölygését utánozták volna.

Néztem az arcát, száját, vastag szemöldökét és megfordult a fejemben, talán nem is érgörce volt. Sportolt. Birkózó, vagy ökölvívó volt, akár nehéz súlyú is lehetett. Miket kap, csak három menetben egy bunyós! Esetleg vasúti balesete volt. Fellökte egy tehervagon, vagy leesett egy szénnel teli kocsi tetejéről. Megsérült a homloklebenye, a halántéka. Az artikulációs izmai károsodtak. Az ajkai nem ke-rekednek, nem zárnak, a nyelve nem képez csatornát a szájpaddlásával, amikor azt mondja l...liba...libalegelő.

Vendéglátóm rámutatott egy képletre és egy számra – a szám nyilván azt jelentette, hogy ekkora tengelynyomásnál a vonat elveszíti futásbiztonságát, ezt az állapotot hívják úgy, hogy kisiklás, szerencsés esetben csak kisiklási határhelyzet –, én pedig megadóan bólintottam, mint aki azért jött ide, hogy végre, ezt is tudhassa.

Kalauzom ezután becsukta a könyvet, odahúzott az írógéphez, halkan duruzsolt valamit, ha hallottam volna medvedörmögést, talán azt mondanám, olyan volt, de sose hallottam –, minden valószínűség szerint azt mondta, hogy a Magyar Királyi Vasúté volt ez a gyönyörű kis Olympia írógép, a forgalmi irodában is ezzel dolgoztak, amíg ki nem cserélték számítógépre. A forgalmi irodát, ugye tudom, micsoda? Azért! – Rövid szünet következett, egy kis krahácsolás, majd visszatértünk a számítógéppel helyettesített írógépre. – Most az övé, mondta, ő dolgozik rajta. Mert dolgozik ám, könyvet ír a vasútról, másképp nem bírná ki az életet. Sose viselte el a semmittevést. Ha elkészül a helyi vasúti múzeum, majd

nekik adja, ott a helye. Hacsak... nem ez a lakás lesz a múzeum, az ő lakása – egyáltalán nem bánna –, sínnel, ütközővel, Mikó Imre miniszter arcképével. És ha meghal, itt lebeg majd az ő lelke is, örökös állomásfőnök, főfelügyelő, életén túl is szolgálatban.

Üdvözülten mosolygott, hosszú, mély lélegzetet vett, és elhallgatott. Hallgattam én is.

Majd, mintha a dolgok menetrend szerint történnének, megérkezett osztálytársam, aki idehozott, s látva elégedett arcunkat, biztos volt benne, hogy sikerült, amit akartunk.

Megveregette a főfelügyelő vállát, megköszönte a baráti segítséget, elbúcsúztunk. Kalauzunk lekísért bennünket, a kapuban kihúzta magát, kezét a homlokához emelte és tisztelgett, mintha mi volnánk az elhaladó vonat.

Legközelebb egy év múlva jártam azon a lakótelepen. A főfelügyelő felesége, aki most is újságot árult, csak nem az állomáson, hanem utcájuk egyik pavilonjában, azt mondta, nemrég meghalt a férje. Nem szenvedett, álmában érte a halál. Dízsírhelyet kapott a vasúttól, és kérésére szolgálati ruhájában temették el.

